

УДК 598 (477.7)

Є.Г. Роман

Національний природний парк "Олешківські піски"
буд. 136-а, вул. 40 років Жовтня, м. Херсон, 73036 Україна
e-mail: oleskivski.piski@gmail.com

ПТАХИ ВОДОЙМ ТА ЗВОЛОЖЕНИХ БІОТОПІВ КОЗАЧЕЛАГЕРСЬКОЇ ТА ЧАЛБАСЬКОЇ АРЕН ОЛЕШКІВСЬКИХ ПІСКІВ

Птахи, Олешківські піски, водойми, Козачелазерська та Чалбаська ацени

ПТАХИ ВОДОЙМ ТА ЗВОЛОЖЕНИХ БІОТОПІВ КОЗАЧЕЛАГЕРСЬКОЇ ТА ЧАЛБАСЬКОЇ АРЕН ОЛЕШКІВСЬКИХ ПІСКІВ. Є.Г. Роман. – В статті надано анотований список птахів, які мешкають на водоймах та у зволожених біотопах Чалбаської та Козачолагерської арен Олешківських (Нижньодніпровських) пісків. Також наведено дані щодо статусу, фенології, чисельності та особливостей біології цих видів.

ПТИЦЫ ВОДОЁМОВ И УВЛАЖНЕННЫХ БИОТОПОВ КАЗАЧЬЕЛАГЕРСКОЙ И ЧАЛБАССКОЙ АРЕН ОЛЕШКОВСКИХ ПЕСКОВ. Е.Г. Роман. – В статье приведен аннотированный список птиц, обитающих на водоемах и в увлажненных биотопах Чалбасской и Казачьелазерской арен Олешковских (Нижнеднепровских) песков. Также предоставлены данные о статусе, фенологии, численности и особенностях биологии этих видов.

BIRDS OF THE BASING AND WET BIOTOPS OF THE CHALBASSKAYA AND KAZACHELAGERSKAYA ARENAS OF OLESHKOVSKY SANDS. – Ye. G. Roman. – The annotated list of birds that inhabit the basins and wet biotops of the Chalbasskaya and Kazachelagerskaya arenas of Oleshkovsky (Low Dnieperian) Sands are presented. Also, data on the status, phenology, numbers and features of the biology of these species are given.

Олешківські піски (також Нижньодніпровські піски або Олешшя) є унікальним природним утворенням, яке знаходиться у Херсонській та частково Миколаївській областях і складається з 7 ділянок (арен) – Каховської, Козачелазерської, Цюрупинської (Олешківської), Чулаківської, Іванівської та Кінбурнської (Геройської). Площа цих пісків становить близько 160 тис. га.

Наявність водойм на даній піщаній території є чинником, який суттєво підвищує такі її показники, як біологічна різноманітність та біологічна продуктивність. Але гідрологічний режим пісків не є сталим, для нього характерні значні зміни рівня водойм і загального рівня обводненості з року в рік. Таким чином, існує об'єктивна потреба у вивченні водойм пісків Олешшя і їх біоти, тим більш що, дійсно, аквальної і приаквальної комплекси Олешківських пісків (водойм і навколоводних біотопів) багато в чому унікальні. Зокрема, досить своєрідним є видовий набір птахів, які мешкають на водоймах та у зволожених біотопах Олешківських пісків.

У попередні роки при вивченні Олешшя увага в основному приділялася дослідженню хребетних тварин західної частини пісків – Іванівської та Кінбурнської. Це не є випадковим, тому що саме там знаходяться лісостепові ділянки Чорноморського заповідника (далі ЧБЗ) – Івано-Рибальчанська, Соленоозерна та Волижин ліс. За результатами досліджень цих територій були опубліковані узагальнюючі результати про орнітофауну ЧБЗ (Ардамацкая, Семенов, 1977; Позвоночные животные ..., 1996), які ще довго будуть мати велике значення. Дослідження, в яких дослідники виходили за межі Іванівської та Кінбурнської арен, майже не проводилися на Козачелазерській та Чалбаській аренах (Пирогов, 1995), а в узагальненні про орнітофауну Нижньодніпровських пісків (Москаленко, 2015), де в основному наведено результати досліджень, виконаних також на території ЧБЗ, аналітичних та статистичних обробок даних дослідників орнітофауни регіону Олешшя та суміжних територій, уваги птахам

водойм та зволжених біотопів Олешшя не приділялося. В останні роки опубліковано декілька робіт щодо птахів водойм та навколоводних біотопів Олешшя (Петрович, 2006). Дані спостереження були проведені на західних територіях і зосереджені на вивченні морських акваторій та приаквальної комплексу. Дослідження біоти антропогенних та природних водойм і навколоводних біотопів Олешшя зосереджувались на водних та амфібійних хребетних (Роман, Дикуха, Климов, 2013; Роман, 2015). Тому вивчення птахів водойм та зволжених біотопів Олешківських пісків є актуальним. Зокрема, особливу увагу необхідно приділяти обстеженню т.з. континентальних (східних) арен.

Території та акваторії дослідження

Дослідження були виконані у Херсонській області на території Олешківських (Нижньодніпровських) пісків. Робота велася на 6 з 7 існуючих арен (окрім найменшої – Каховської) у 1985–2016 рр. Наведено результати, отримані у 1995–2016 рр. у східній частині пісків на Козачелазерській (рис. 1) та Чалбаській аренах, площею близько 41 та 10 тис. га, відповідно (Гордиенко, 1969).

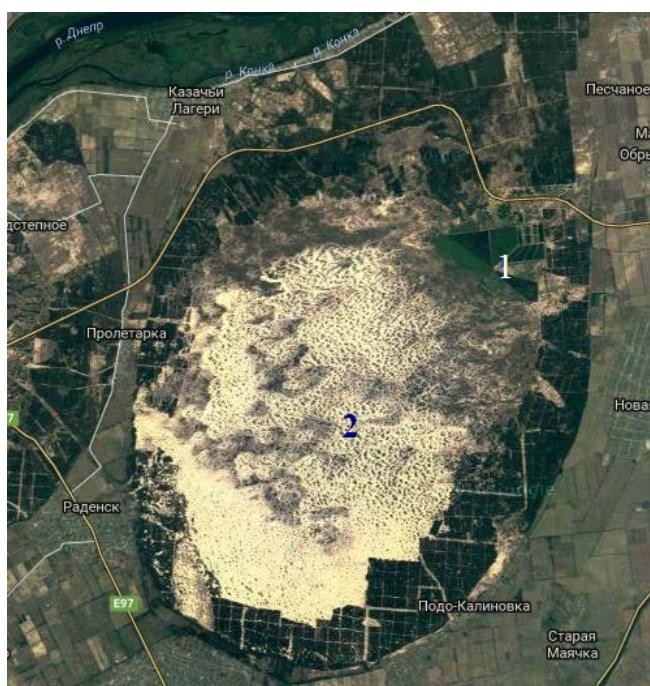

Рис. 1. Козачелазерська арена Олешківських пісків

Умовні позначення: 1 – Новокаховський рибоводний завод частикових риб; 2 – основна піщано-лісостепова частина арени.

На Козачелазерській арені водойми (природні та антропогенні) знаходяться як на незалісній піщано-степовій території, оточеній кільцеподібною смугою лісу, так і у північно-східній частині арени, де знаходиться Новокаховський рибоводний завод частикових риб (далі НКРЗ ЧР), побудований у 1986 р. На Чалбаській арені (рис. 2) водойми розташовані, в основному, в урочищах Буркути та Чалбаські луки.

Із 2011 р. на обох аренах здійснює діяльність Національний природний парк "Олешківські піски" (рис. 3), де створено 2 територіальних підрозділи, 2 природоохоронних науково-дослідних відділення (далі ПНДВ): "Раденське" на Козачелазерській та "Буркути" на Чалбаській аренах. До першого відділення входять НКРЗ ЧР і основна частина відділення, яка знаходиться у центральній частині арени; до другого – більша, або західна ділянка "Буркути" та ділянка (урочище) "Чалбаські Луки". Далі в тексті "Буркути" (якщо не вказується, що це саме ПНДВ) називається все урочище (як те, що увійшло до НПП, так і суміжна територія), яке є комплексом з озер, деревно-чагарникових, очеретяних та трав'яних заростей площею приблизно 550 га. Так само назва "Чалбаські Луки" застосовується до частини території, яка увійшла до складу НПП і не входить до парку; загальна площа урочища складає біля 250 га.

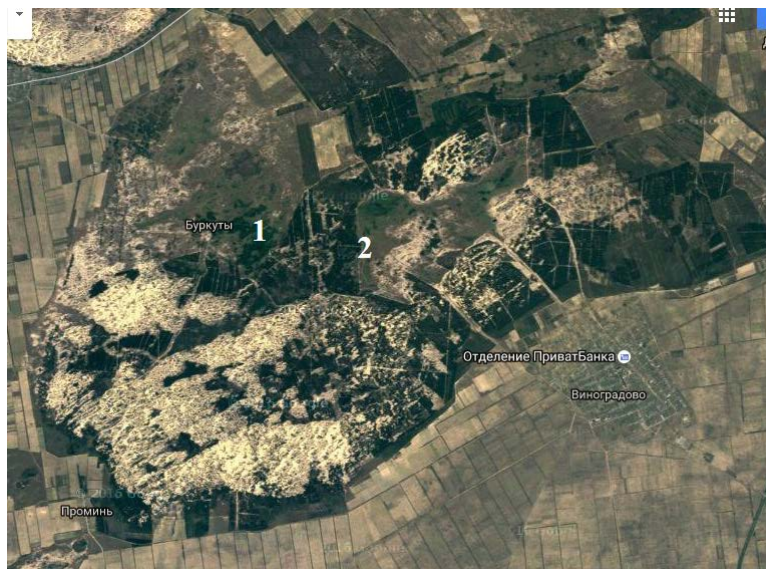

Рис. 2. Чалбаська арена Олешківських пісків
Умовні позначення: 1 – урочище Буркути; урочище "Чалбаські Луки".

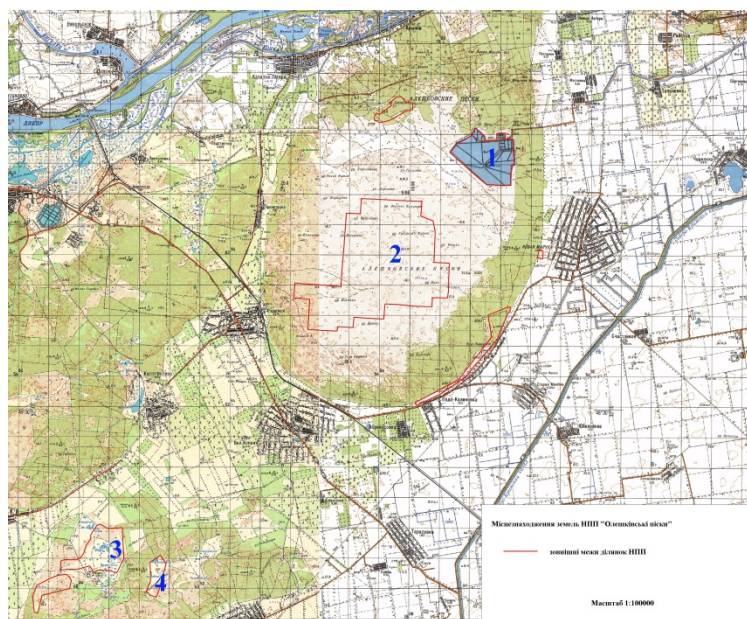

Рис. 3. Національний природний парк "Олешківські піски"

Умовні позначення: 1 – Новокаховський рибоводний завод частикових риб, 2 – основна ділянка природоохоронного науково-дослідного відділення "Раденське" (територія, надана НПП у постійне користування), 3 – основна (західна) ділянка ПНДВ "Буркути", 4 – ділянка ПНДВ "Чалбаські Луки".

Основними типами водойм цих арен (згідно з природними умовами і відомостями за 2015–2016 рр.) є:

1. Водойми НКРЗ ЧР. Розташовані у північно-східній частині Козачелагерської арени, загальна площа біля 900 га, кількість – 44, розміри від 20х50 м до 0,67х1,9 км. (останні – це великі вирощувальні водойми, які мають неправильну форму), глибина до 1,5 м.

2. Заповнені водою воронки від вибухів авіаційних боєприпасів, які утворилися під час функціонування військового авіаційного полігону "Херсон". Знаходяться на незалісеній частині Козачелагерської арени, в основному у центральній частині. Загальна

площа 1–5 га, кількість (весною) 150–200, розміри 5–7×5–7 м, глибина – до 2 м. Влітку та у першій половині осені певна частина їх висихає, у посушливі 2013 та 2014 рр. висохли понад 80% цих водойм.

3. Заповнені водою міжгорбинні улоговини. Як і воронки, це дуже типові для Козачелагерської арени тимчасові водойми, які знаходяться у березових гаях (угруповання берези дніпровської *Betula borysthena*), загальна площа – до 300–350 га, загальна кількість – 4500–5500, розміри 5–10×5–100 м, глибини 0,3–0,7 м (дані порівняно вологого 2015 року). У посушливі роки до осені висихає майже 100% цих водойм.

4. Прісні озера Чалбаської арени. В основному, знаходяться у центральній частині арени (урочище Буркути) та у 3 км на схід в урочищі Чалбаські луки, загальна кількість 12–15, загальна площа до 100–120 га у вологі роки, глибина до 1,5 м. Також є група озер під назвою "Криві озера" у західній частині арени, їх площа декілька десятків гектар. У даній роботі інформація щодо цих водойм не надається через брак інформації.

5. Солонуватоводні (ймовірно, хлоридно-гідрокарбонатні) озера Чалбаської арени, знаходяться за 1–2 км на схід та північ від урочища Буркути, загальна площа – 1–2 га, кількість – 10–12, глибина до 0,5–0,7 м.

Матеріал і методи досліджень

Починаючи з 1996 р. велися дослідження птахів, які постійно або протягом якогось часу мешкають на описаних вище водоймах і (або) в навколоводних біотопах. З початку 2012 р. робота ведеться постійно, при виконанні планових робіт на території і на акваторіях Національного природного парку "Олешківські піски", а також на суміжних територіях і водоймах.

Для визначення, обліку та спостережень птахів велася робота на пішох і водних (з використанням плавзасобів) маршрутах у всі пори року цілодобово. Використовувалися оптичні та електронні прилади – біноклі різних моделей, прилад нічного бачення Yukon NVMТ 4×50 SPARTAN, фотоапарат (з функцією відеозйомки) Canon PowerShot SX40 HS.

Була отримана велика кількість фото-, відео- та аудіоматеріалів (загальною кількістю більше 19000), які використовувалися для визначення та обліку птахів. Використовувалися польові визначники птахів (Фесенко, Бокотей, 2002).

Обліки чисельності проводилися з берегів водойм, з плавзасобів та зі спостережувальної вежі у ПНДВ Буркути. Застосовувалась екстраполяція у співвідношеннях територій та акваторій, охоплених абсолютним обліком чисельності, та таких, де облік не виконувався, 1:1–1:4.

Окрім того, оцінювався стан водойм, здійснювався збір інформації про представників інших систематичних груп – безхребетних (молосків, ракоподібних, комах) та хребетних (риб, земноводних, плазунів, ссавців). В деякій мірі були використані також літературні джерела, опитна інформація, матеріали, надані Службою державної охорони природно-заповідного фонду НПП "Олешківські піски".

Необхідно зазначити, що починаючи з жовтня 2015 р. до липня 2016 р., внаслідок введення великого військового контингенту до Козачелагерської арени і проведення там навчань, польові дослідження цієї арени виконувалися виключно у НКРЗ ЧР. Тільки останнім часом для науковців НПП з'явилася можливість регулярно відвідувати як основну ділянку НПП на Козачелагерській арені, так і суміжні території.

Результати досліджень

Отримано дані про 53 види птахів, але щодо деяких видів існують певні сумніви, чи дійсно вони мешкають у цих водоймах та біля них у даний час, у 2016 р. Це пояснюється тим, що внаслідок змін гідрологічних умов постійно змінюються не тільки рівень водойм, але й їх кількість: у посушливі та вологі роки кількість водойм відрізняється не менше, ніж на порядок. Також у 2015–2016 рр. умови роботи на Козачелагерській арені були ускладнені вищезгаданими обставинами, що певним чином впливало на кількість та якість отриманої інформації.

У результаті узагальнення даних було сформовано анотований список птахів (наведено нижче), які мешкають або зустрічаються на водоймах Чалбаської і

Козачелагерської арени та у зволожених біотопах. У ньому наведені досить точні дані щодо чисельності, але не використовуються терміни, якими зазвичай позначають відносну чисельність: "рідкісний", "звичайний" та ін. для того, щоб уникнути нашарування спірних оцінок на конкретні дані щодо чисельності.

Ряд Пірникозоподібні *Podicipediformes*

Родина Пірникозові *Podicipedidae*

Пірникоза сірощока *Podiceps grisegena* (Boddaert, 1783). Відмічена у 2015 та 2016 рр. Перелітний та гніздовий вид, гніздиться на озерах Довге та Солоне урочищ Буркути та Чалбаські Луки (на останньому у 2016 р. спостерігалися пташенята), чисельність на кожній водоймі по 1–2 гніздючих пари.

Пірникоза велика *Podiceps cristatus* (L., 1758). Відмічалася з 2013 по 2016 рр. включно, перелітний та гніздовий вид, мешканець водойм НКРЗ ЧР, чисельність – до 50 особин у період міграцій (у березні), 10–15 гніздючих пар в гніздовий період.

Пірникоза чорношия *Podiceps nigricollis* (Brehm, 1831). Перелітний вид, 31.03.2013 р. відбулась єдина зустріч 5 особин на водоймі НКРЗ ЧР.

Ряд Пеліканоподібні *Pelecaniformes*

Родина Пеліканові *Pelecanidae*

Пелікан рожевий *Pelecanus onocrotalus* (L., 1758). Перелітний вид: 27 липня 2012 р. спостерігався проліт групи з 10 особин над Буркутами.

Родина Бакланові *Phalacrocoracidae*

Баклан великий *Phalacrocorax carbo* (L., 1758). Перелітний, у НКРЗ ЧР відмічені групи до 17 особин; в цілому для заводу не є особливо проблемним видом (як це має місце у інших рибоводних підприємствах).

Ряд Лелекоподібні *Ciconiiformes*

Родина Чаплеві *Ardeidae*

Бугайчик *Ixobrychus minutus* (L., 1766). У серпні 2013 р. вид був відмічений на озері Довгому, де була сфотографована молода особина, але в подальшому достовірних даних про присутність даного виду не було отримано. Виходячи з цих обставин, можна стверджувати, що бугайчик не є постійно гніздовим видом.

Бугай *Botaurus stellaris* (L., 1758). Мешкає у НКРЗ ЧР, у квітні 2016 р. на водоймах обліковано 2 вокалізуючих самця; ймовірно є гніздування.

Квак *Nycticorax nycticorax* (L., 1758). Перелітний, зустрічається у НКРЗ ЧР, з 2012 р. відмічається тут з квітня по жовтень включно, чисельність – до 25–30 особин.

Чепура мала *Egretta garzetta* (L., 1766). та **чепура велика** *E. alba* L., 1758. Перелітні види НКРЗ ЧР, угруповання чисельністю до 25–30 особин кожного виду спостерігаються весною (у квітні) та восени – у жовтні та листопаді. У квітні 2016 р. відмічена шлюбна поведінка 5 особин чепури малої на одному з ставів НКРЗ ЧР.

Чапля сіра *Ardea cinerea* (L., 1758). Перелітний вид Буркут та НКРЗ ЧР, зустрічається у різні сезони; у НКРЗ ЧР також зимуючий. З квітня до листопада включно у Буркутах, Чалбаських Луках та НКРЗ ЧР зустрічаються, відповідно, угруповання до 9–10, 4–5 та 15–20 особин.

Для чепури великої та чаплі сірої ймовірно також є гніздування у кількості 1–3 пари на Козачелагерській та Чалбаській аренах – у НКРЗ ЧР, Буркутах та Чалбаських Луках.

Родина Лелекові *Ciconiidae*

Лелека білий *Ciconia ciconia* (L., 1758). Гніздовий вид, 1 пара щороку гніздиться у селі Буркути, 1 – на території, яка не входить до НПП, але знаходиться неподалік – поблизу Чалбаських Лук. Починаючи з 2012 р. (першого року постійних спостережень), у першому гнізді пташенята стають на крило кожного року; звичайна чисельність молодих птахів – 2 особини, у 2014 та 2016 рр. було виведено по 3 особини.

Лелека чорний *Ciconia nigra* (L., 1758). Перелітний вид, достовірно відмічений

лише 1 раз, 17 серпня 2012 р.: 1 особина спостерігалася на території ПНДВ "Буркути". За даними опитувань, влітку 2012 р. 2 особини зустрічалися на Чалбаських Луках, а весною 2015 р. декілька особин (2–4) – поблизу НКРЗ ЧР.

Ряд Гусеподібні *Anseriformes*

Родина Качкові *Anatidae*

Гуска сіра *Anser anser* (Latham, 1790). Перелітний, гніздовий вид; 5–7 пар гніздяться у НКРЗ ЧР.

Лебідь-шипун *Cygnus olor* (Gmelin, 1789) та **лебідь-кликун** *C. cygnus* (L., 1758) є перелітними, можливо зимуючими видами. Зустрічаються на водоймах НКРЗ ЧР, в основному восени; чисельність до 20 особин кожного виду.

Галагаз *Tadorna tadorna* (L., 1758). Перелітний вид, 2012 р. відмічений на хлоридногідрокарбонатних озерах ПНДВ "Буркути" та у НКРЗ ЧР.

Крижень *Anas platyrhynchos* (L., 1758). Перелітний, гніздовий вид НКРЗ ЧР та деяких інших територій Козачелагерської арени, Буркут та Чалбаських Лук. Чисельність у даний час (2016 р.) складає не менш як 10–12 гніздових пар на Чалбаській арені та 10–15 на Козачелагерській. В 2010 р. крижень гніздився також на водоймах іншої (лісостепової) території Козачелагерської арени, у водоймах-воронках та водоймах міжгорбинних улоговин, чисельність (за приблизним оцінюванням) дорівнювала, щонайменш, десяткам (а, можливо, значно більше) гніздових пар.

Чирянка велика *Anas querquedula* (L., 1758). Гніздовий вид, гніздиться у Буркутах та Чалбаських Луках на озерах Довге та Солоне та на водоймах, які не увійшли до НПП; чисельність: 10–12 пар.

Чирянка мала *Anas crecca* (L., 1758). Перелітний вид, 5 березня 2014 р. у Буркутах відмічена група з 5 особин.

Попелюх *Aythya ferina* (L., 1758). Перелітний, гніздовий вид НКРЗ ЧР. Чисельність у період міграцій досягає 180–250 особин, гніздяться декілька пар.

Чернь чубата *Aythya fuligula* (L., 1758). Перелітний вид, який іноді відмічається на водоймах НКРЗ ЧР; достовірні епізоди спостережень поодиноких особин мали місце у липні 1996 р. та у липні 2016 р.

Ряд Соколоподібні *Falconiformes*

Родина Скопові *Pandionidae*

Скопа *Pandion haliaetus* (L., 1758). Перелітний вид, спостерігався 8.04.2016 р. у НКРЗ ЧР. У т.ч. спостерігалася агресія двох мартинів звичайних *Larus ridibundus* (L., 1766) та ворони сірої *Corvus cornix* (L., 1758) проти цього птаха: вказана група протягом приблизно 7 хвилин атакувала скопу, намагаючись заволодіти рибою, яку та тримала в кігтях; нарешті хижак кинув здобич.

Родина Яструбові *Accipitridae*

Лунь очеретяний *Circus aeruginosus* (L., 1758). Характерний вид НКРЗ ЧР, Буркут та Чалбаських Лук, ймовірно гніздування. Чисельність 4–6 особини на рибоводному заводі, 4–6 особини у Буркутах та 2–4 особини у Чалбаських Луках.

Орлан-білохвіст *Haliaeetus albicilla* (L., 1758). Перелітний, зимуючий вид. В різні періоди року спостерігається у НКРЗ ЧР, Буркутах та Чалбаських Луках. Зазвичай кількість становить 1–2 особини в урочищі Буркути та у НКРЗ ЧР, але у листопаді 2015 р., за даними працівників заводу, тут трималися не менше трьох особин. До 1996 р. включно 1 пара гніздувалася у 400 м на південь від с. Буркути. Гніздування припинилося внаслідок деградації водойм Буркут та їх іхтіофауни.

Ряд Журавлеподібні *Gruiformes*

Родина Журавлеві *Gruidae*

Журавель сірий *Grus grus* (L., 1758). Перелітний вид, за даними працівників НКРЗ ЧР, зустрічається тут кожний рік, весною та (або) восени. Автором птахи даного виду спостерігалися 1 раз: 01.04.2013 р. на території рибоводного заводу трималася група з 11 особин.

Родина Пастушкові Rallidae

Лиска *Fulica atra* (L., 1758). Гніздовий вид НКРЗ ЧР, Буркут та Чалбаських Лук. Чисельність, відповідно, до 12–15 та 8–10 пар на Козачелагерській та Чалбаській аренах.

Курочка водяна *Gallinula chloropus* (L., 1758). Вид з невизначеним статусом, ймовірне гніздування. Влітку та восени зустрічається на обводному каналі НКРЗ ЧР, весною 2016 р. відмічена гніздова поведінка двох особин на озері Довге у Буркутах. Чисельність 2–4 особини на озері Довгому та понад 8–10 у НКРЗ ЧР.

Ряд Сивкоподібні Charadriiformes

Родина Куликосорокові Haematopodidae

Кулик-сорока *Haematopus ostralegus* (L., 1758). Перелітний вид, тримається на зволжених біотопах (в основному, спущених та напівспущених ставах) НКРЗ ЧР, чисельність – до 10–15 особин.

Родина Сивкові Charadriidae

Пісочник малий *Charadrius dubius* (Scopoli, 1786). Спостереження 1 особини мало місце у липні 2013 р. поза межами НПП на піщаному кар'єрі. Цей біотоп, зрозуміло, не відноситься до зволжених, але оскільки вид в цілому є мешканцем приаквальних комплексів, його внесено у список.

Чайка *Vanellus vanellus* (L., 1758). Вид аквальних комплексів НКРЗ ЧР з невизначеним статусом, зустрічається у квітні та травні. У 2012 р. у північній частині Козачелагерської арени поза межами НПП спостерігалася гніздова поведінка 2-х особин. Ймовірна загальна чисельність гніздових пар у даній місцевості – 1–2.

Родина Чоботареві Recurvirostridae

Кулик-довгоніг *Himantopus himantopus* (L., 1758). Перелітний вид НКРЗ ЧР, зустрічається у квітні та травні, тримається на узбережжях водойм та у водоймах (ставах), з яких спущено воду. Чисельність – до 15–20 особин.

Чоботар *Recurvirostra avosetta* (L., 1758). Перелітний вид НКРЗ ЧР; відмічені поодинокі особини.

Родина Баранцеві Scolopacidae

Коловодник лісовий *Tringa ochropus* (L., 1758), **коловодник болотяний** *Tringa glareola* (L., 1758), **коловодник великий** *Tringa nebularia* (Gunnerus, 1767), **коловодник звичайний** *Tringa totanus* (L., 1758), **набережник** *Actitis hypoleucos* (L., 1758). Перелітні види НКРЗ ЧР, чисельність – до 50–100 особин кожного виду у період міграцій (березень–квітень), тримаються та живляться на спущених та частково спущених водоймах рибоводного заводу.

Кульон великий *Numenius arquata* (L., 1758). Пара з гніздовою поведінкою спостерігалася у 2013 р. у північній частині Козачелагерської арени за 2 км на схід від НПП.

Грицик великий *Limosa limosa* (L., 1758). Сезонний вид аквальних комплексів НКРЗ ЧР, 8 особин відмічені 30.03.2013 р.

Слуква *Scolopax rusticola* (L., 1758). Мігруючий вид Буркут, 2 особини спостерігалися у листопаді 2015 р. За повідомленнями Служби державної охорони ПЗФ НПП "Олешківські піски", у той час ці птахи були доволі звичайними; зустрічалися також у попередні роки. Ймовірна чисельність у період міграцій (у листопаді) – кілька десятків особин.

Родина Мартиніві Laridae

Мартин звичайний *Larus ridibundus* (Linnaeus, 1766) та **мартин жовтоногий** *Larus cachinnans* (Pallas, 1811). Види з невизначеними статусом: зустрічаються на території НКРЗ ЧР більшу частину року, гніздування не спостерігається. Чисельність – 40–100 (можливо, більше) особин кожного виду.

Мартин каспійський *Larus ichthyaetus* (Pall., 1773). Перелітний вид: 22.11.2015 р.

3 особи ідентифіковані серед групи мартинів жовтоногих на одному з ставків НКРЗ ЧР, який осушувався (був спущений, водою вкрито менше 30% поверхні).

Мартин сивий *Larus canus* (L., 1758). Мігруючий вид аквальних комплексів НКРЗ ЧР. Спостерігався у липні 2012 р. та у квітні 2016 р.

Крячок річковий *Sterna hirundo* (L., 1758), **крячок чорнодзьобий** *Gelochelidon nilotica* (Gm., 1789). Перелітні види НКРЗ ЧР, загальна кількість – до 20–30 особин кожного виду, спостерігаються не тільки на водоймах, але і над адміністративно-господарським комплексом заводу.

Ряд Ракшеподібні *Coraciiformes*

Родина Рибалочкові *Alcedinidae*

Рибалочка *Alcedo atthis* L., 1758. Вид з невизначеним статусом, ймовірно гніздування, мешкає в НКРЗ ЧР.; загальна кількість – до 10–15 особин.

Ряд Горобцеподібні *Passeriformes*

Родина Плискові *Motacillidae*

Плиска біла *Motacilla alba* (L., 1758). Статус остаточно не визначено, ймовірно гніздування. Спостерігається у НКРЗ ЧР, Буркутах та Чалбаських Луках. Приаквальный та, водночас, синантропний вид: звичайний птах адміністративно-господарського комплексу заводу та с. Буркути. Кількість птахів, яка спостерігалася одночасно – до кількох десятків особин на рибоводному заводі та у Буркутах, до 10 – у Чалбаських Луках.

Плиска чорноголова *Motacilla feldegg* (Michahelles, 1830). Влітку 2013 р. спостерігалася 1 особина поблизу водойми НКРЗ ЧР.

Родина Кропив'янкові *Sylviidae*

Кобилочка річкова *Locustella fluviatilis* (Wolf, 1810), **кобилочка солов'їна** *Locustella luscinioides* (Savi, 1824), **очеретянка велика** *Acrocephalus arundinaceus* L., 1758. Птахи очеретяних масивів: кобилочка річкова – Новокаховського рибоводного заводу, кобилочка солов'їна – рибоводного заводу, Буркут та Козачелазерської арени, очеретянка велика – названих вище місць та основної території (піщаного лісотепу) Козачелазерської арени, де вона мешкає у зволжених біотопах міжгорбинних улоговин.

Обговорення результатів дослідження

Таким чином, на Козачелазерській та Чалбаській аренах на даний час достовірно відмічені 53 види птахів водойм та зволжених комплексів. Взагалі ці види належать до птахів т.з плавневих комплексів (прісноводних водойм та навколоводних біотопів), але даний комплекс видів (Козачелазерської та Чалбаської арен) є збідненим, з низькими показниками чисельності. Це пояснюється специфікою умов – невеликою площею водойм та непостійністю гідрорежиму, який погіршує їхні кормові та захисні властивості. Щоб повністю оцінити специфічність умов даних територій, варто порівняти показники водойм НПП "Олешківські піски" з іншими об'єктами природно-заповідного фонду Херсонської області – Національних природних парків "Джарилгацький" та "Нижньодніпровський", ЧБЗ, які мають значну площу водно-болотних угідь.

Окрім того, до теперішнього часу відсутні повні дані щодо кількості видів та їх чисельності, хоча є інформація по конкретних територіях, окремих роках та сезонах. У подальшому можлива корекція у бік збільшення орніторізноманіття та чисельності окремих груп. Однак, вже на даний час зрозуміло, що водойми Олешшя, у т.ч. Козачелазерської та Чалбаської арен, суттєво збільшують біологічне різноманіття краю, забезпечуючи біологічні потреби водоплавних та навколоводних птахів. Із 53 видів, які спостерігалися для даних територій, 10 видів (пелікан рожевий, лелека чорний, скопа, орлан-білохвіст, журавель сірий, кулик-довгоніг, чоботар, кулик-сорока, кульон великий, мартин каспійський) занесені до Червоної книги України.

Висновки

Комплекс видів птахів водойм та навколоводних біотопів Козачелагерської та Чалбаської арен Олешківських пісків являє собою збіднений плавневий орнітокомплекс, характерний для півдня України.

Водойми та зволожені біотопи Козачелагерської та Чалбаської арен є чинником, який суттєво збільшує різноманітність орнітофауни Олешшя і відіграє важливу роль в існуванні та відтворенні фауни Олешківських пісків в цілому.

Подяки

Автор висловлює щирі подяки керівництву та співробітникам НПП "Олешківські піски": директору А.В. Непрокіну, головному природознавцю О.І. Ложкіній, начальнику природоохоронного науково-дослідного відділення "Буркути" І.В. Кравцюку, начальнику природоохоронного науково-дослідного відділення "Раденське" Ю.А. Пулинцю – за сприяння у виконанні досліджень; інспектору природоохоронного науково-дослідного відділення "Буркути" М.С. Теленику – за участь у виконанні польових досліджень та надану інформацію; інженеру з охорони тваринного світу (2011–2013 рр.) С.В. Гаврилюку та інспектору ПНДВ "Буркути" (2012–2014 рр.) В.М. Грудзинському – за надану інформацію.

Особлива подяка: директору Новокаховського рибоводного заводу частикових риб, заслуженому рибоводу України І.М. Дикухі; кандидату біологічних наук, старшому науковому співробітнику А.Г. Руденко; майстру лісу Кринківського лісництва Херсонського державного лісомисливського господарства, ветерану лісового господарства України М.І. Літвінову – за багаторічну співпрацю, підтримку у виконанні досліджень та надану інформацію.

- Ардамацкая Т. Б. Эколого-фаунистический очерк птиц района Черноморского заповедника / Т. Б. Ардамацкая, С. М. Семенов // Вестник зоологии. – 1977. – № 2. – С. 18–43.
- Гордиенко И. И. Олешские пески и биогеоценотические связи в процессе их зарастания / И. И. Гордиенко. – К. : Наук. думка, 1969. – 242 с.
- Москаленко Ю. О. Фауна та населення птахів Нижньодніпровських піщаних масивів : дис. ... канд. біол. наук : 03.00.08 / Москаленко Юрій Олександрович. – К., 2015. – 277 с.
- Петрович З. О. Зустрічі куликів в зимовий період на Кінбурнському півострові / З. О. Петрович, К. О. Редінов // Бранта. – 2006. – Вип. 9. – С. 191–194.
- Пирогов Н. Г. Новые данные о встречах и гнездовании птиц в Херсонской области / Н. Г. Пирогов // Беркут. – 1995. – Т. 4, вып. 1–2. – С. 91–92.
- Позвоночные животные Черноморского биосферного заповедника (аннотированные списки видов) / Котенко Т. И., Ардамацкая Т. Б., Пинчук В. И., Руденко А. Г., Селюнина З. В., Ткаченко П. В. [под ред. чл.-корр. НАН Украины И. А. Акимова] // Вестник зоологии. – 1996. – Отд. выпуск. – № 1. – 48 с.
- Роман Е. Г. Акваторно-ландшафтные комплексы Новокаховского рыбного завода (Украина, Херсонская область) как фактор сохранения и восстановления биоразнообразия Нижнеднепровского региона / Е. Г. Роман, И. М. Дикуха, В. В. Климов // Екологічні дослідження Дніпровсько-Бузького регіону : наук. читання, присв. Дню науки. – Херсон, 2013. – Вип. 5. – С. 58–64.
- Роман Є. Г. Водні, амфібійні та біляводні хребетні Козачелагерської та Чалбаської арен Олешківських пісків: видовий набір та стан популяцій / Є. Г. Роман // Екологічні дослідження Дніпровсько-Бузького регіону : наук. читання, присв. Дню науки. – Херсон, 2013. – Вип. 5. – С. 73–80.
- Фесенко Г. В. Птахи фауни України (польовий визначник) / Г. В. Фесенко, А. А. Бокотей, за участі В. А. Костюшина, О. М. Пекла, В. П. Стойловського. – К., 2002. – 413 с.

Рекомендує до друку
А.Г. Руденко